

ПРОФІЛАКТИКА ДИСГРАФІЇ У ДОШКІЛЬНИКІВ ЗІ СТЕРТОЮ ФОРМОЮ ДИЗАРТРІЇ

PREVENTION OF DYSGRAPHY IN PRESCHOOLERS WITH AN ERASED FORM OF DYSARTHRIA

У роботі розглянуто проблему профілактики порушень писемного мовлення у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії. Писемне мовлення, на відміну від усної, формується в умовах цілеспрямованого навчання, нейропсихологічні механізми її становлення в дошкільному віці закріплюються в період навчання грамоті і удосконалюються в ході подальшої освіти. Оволодіння грамотою – це складна когнітивна діяльність, яка вимагає достатньої зрілості багатьох психічних функцій дитини. Метою роботи стала реалізація комплексного диференційованого підходу до проведення логопедичної роботи по корекції порушень мовленнєвих і немовних психічних функцій у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії для профілактики дисграфії. Основними завданнями роботи стали: реалізація основних принципів проведення комплексної логопедичної роботи у дошкільнят з порушеннями мовленнєвого розвитку; розробка комплексу корекційної логопедичної роботи адаптованого для дітей старшого дошкільного віку та орієнтованого на подолання порушень мовленнєвого розвитку, психомоторики та перцептивно-когнітивних функцій; проведення комплексу корекційно-розвиваючих методик навчання у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії, спрямованого на подолання передумов розвитку порушень писемного мовлення у цієї категорії дітей. Дана оцінка ефективності запропонованих методик корекційно-розвиваючого навчання, спрямованого на профілактику дисграфії у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії. Запропоновано комплекс корекційної логопедичної роботи спрямований на усунення передумов розвитку порушень писемного мовлення. Представлені результати експериментального дослідження спрямованого на профілактику розвитку дисграфії у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії. Проведені дослідження по пропедевтиці дисграфії у дітей з мовленнєвими порушеннями становлять значний інтерес для теорії і практики логопедії, сприяють уточненню патогенетичних механізмів виникнення симптомокомплексу стертої форми дизартрії, особливостей його прояву у старшому дошкільному віці, а також свідчать про ефективність розробленого комплексу корекційно-розвивального навчання для дошкільнят з мовленнєвими порушеннями. Розроблену систему корекційно-розвиваючого навчання слід розглядати як першу і обов'язкову ступінь з підготовки дітей до навчання грамоті і як необхідний комплекс логопедичної роботи з попередження дисграфії. Запропоновані прийоми оптимізації процесу корекційно-логопедичної допомоги дітям дошкільного віку доцільно використовувати при навчанні дітей в дошкільних установах спеціального та загальноосвітнього призначення.

Ключові слова: писемне мовлення, дизартрія, дисграфія.

The article analyzes the issue of prophylaxis of written speech violation of senior preschoolers with an obliterated form of dysarthria. Written speech, unlike oral, is formed in conditions of purposeful learning, neuropsychological mechanisms of its formation at preschool age are fixed during literacy training and are improved during further education. Literacy is a complex cognitive activity that requires sufficient maturity of many mental functions of the child. The aim of the work was to implement a comprehensive differentiated approach to speech therapy work to correct violations of speech and non-speech mental functions in older preschool children with an erased form of dysarthria for the prevention of dysgraphia. The main objectives of the work were: the implementation of the basic principles of comprehensive speech therapy for preschoolers with speech development disorders; the development of a complex of correctional speech therapy adapted for older preschool children and focused on overcoming speech development disorders, psychomotor and perceptual cognitive functions; the implementation of a complex of correctional and developmental teaching methods for older preschool children with erased dysarthria, aimed at overcoming the prerequisites for the development of writing disorders in this category of children. The effectiveness of the proposed methods of correctional and developmental training aimed at preventing dysgraphia in older preschool children with an erased form of dysarthria is evaluated. The conducted studies on the propaedeutics of dysgraphia in children with speech disorders are of considerable interest for the theory and practice of speech therapy, contribute to clarifying the pathogenetic mechanisms of the occurrence of the symptom complex of the erased form of dysarthria, the features of its manifestation in older preschool age, and also indicate the effectiveness of the developed complex of correctional and developmental training for preschoolers with speech disorders. The developed system of correctional and developmental education should be considered as the first and mandatory step in preparing children for literacy and as a necessary complex of speech therapy work to prevent dysgraphia. The proposed methods of optimizing the process of correctional speech therapy for preschool children should be used when teaching children in preschool institutions of special and general education purposes.

Key words: written speech, dysarthria, dysgraphia.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасна освіта передбачає все більше збільшення обсягу знань, умінь і навичок, якими повинні оволодіти учні. Враховуючи, що лист, є основним способом отримання навчальної інформації і відіграє провідну роль в процесі засвоєння знань, можливі порушення письма (різні види дисграфії) є серйозною перешкодою для забезпечення оптимального процесу навчання дітей. Писемна мова, на відміну від усної, формується в умовах цілеспрямованого навчання, нейропсихологічні механізми її становлення в дошкільному віці закріплюються в період навчання грамоті і удосконалюються в ході подальшої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оволодіння грамотою – це складна когнітивна діяльність, яка вимагає достатньої зрілості багатьох психічних функцій дитини (Корнев 1997: 1). Катастрофічна неуспішність занадто великого числа учнів загальноосвітніх шкіл вже давно

турбує педагогів, логопедів, дефектологів. Це «змушує фахівців, перш за все логопедів, все більш наполегливо говорити про необхідність проведення ранньої корекційно-профілактичної роботи ще до вступу дітей до школи, особливо у старших дошкільнят «групи ризику» щодо можливих труднощів навчання письма» (Парамонова 2006: 2).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Це проблема своєчасної корекції порушень мовленнєвого розвитку у дітей не тільки для логопедичної практики, а й для всієї системи дошкільної та шкільної освіти в Україні та інших країнах світу.

Метою статті – є реалізація комплексного диференційованого підходу до проведення логопедичної роботи по корекції порушень мовленнєвих і немовленнєвих психічних функцій у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії для профілактики дисграфії.

Основними завданнями роботи стали:

1. Реалізація основних принципів проведення комплексної логопедичної роботи у дошкільнят з порушеннями мовленнєвого розвитку при організації формуючого експерименту з корекційно-розвиваючого навчання дітей старшого дошкільного віку.

2. Розробка комплексу корекційної логопедичної роботи адаптованого для дітей старшого дошкільного віку та орієнтованого на подолання порушень мовленнєвого розвитку, психомоторики та перцептивно-когнітивних функцій.

3. Проведення комплексу корекційно-розвиваючих методик навчання у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії, спрямованого на подолання передумов розвитку порушень писемного мовлення у цієї категорії дітей.

4. Оцінка ефективності запропонованих методик корекційно-розвиваючого навчання, спрямованого на профілактику дисграфії у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії.

Виклад основного матеріалу. При розробці змісту і методів корекційно-розвиваючого навчання у дітей старшого дошкільного віку ми керувалися загальнодидактичними і специфічними принципами логопедагогіки. Реалізовані такі загальнодидактичні принципи як: науковість, систематичність, послідовність у навчанні, облік вікових та індивідуальних особливостей дітей, а також доступність навчального матеріалу для сприйняття дітьми дошкільного віку з різним рівнем психофізичного розвитку.

У роботі використовувалися такі специфічні принципи:

1) Пропедевтичний характер корекційних заходів: в процесі логопедичної роботи створювалися умови, що дозволяють підготувати дітей старшого дошкільного віку до навчання письма шляхом розвитку віщих психічних функцій.

2) Принцип диференційованого підходу до проведення логопедичної роботи у дітей з різним рівнем мовленнєвого розвитку. Він був реалізований на основі результатів констатуючого експерименту. На підставі отриманих результатів були виділені домінуючі (первинні) порушення мовленнєвих і немовленнєвих психічних функцій у дітей зі стертою формою

дизартрії і виявлені особливості психофізичного розвитку цієї категорії дітей. Для кожної з підгруп дітей з різним рівнем розвитку мовленнєвих і немовленнєвих психічних функцій зміст занять і тривалість етапів корекційної роботи варіювалися з урахуванням індивідуальних відхилень в стані їх нейропсихологічного статусу.

3) Принцип комплексного впливу. Реалізовувався шляхом здійснення комплексного (логопедичного і нейропсихологічного) підходу до розробки корекційної роботи і шляхом корекційної роботи, спрямованої на усунення всього комплексу мовленнєвих і немовленнєвих симптомів у дітей з стертою формою дизартрії.

4) Принцип діяльнісного підходу. При його реалізації основну увагу в процесі проведення корекційної роботи було приділено подоланню порушень психофізичного розвитку дітей і істотне значення мало підтримання їх інтересу до виконання завдань. Це досягалося використанням відповідних наочних посібників, ігор та ігрових прийомів і при цьому у дітей старшого дошкільного віку вироблялася позитивна мотивація і навички самоконтролю.

Експериментальне навчання проводилося протягом навчального 2020-2021 року на фронтальних, підгрупових, індивідуальних логопедичних заняттях, на базі ЗДО № 193 та № 19 м. Одеса. Експериментальна група включала 61 дошкільника у віці 5,5-6 років зі стертою формою дизартрії, у цих дітей апробовано комплекс корекційно-розвиваючих методик. Контрольну групу склали 36 дітей 5,5-6 років, зі стертою формою дизартрії, у яких в логопедичній роботі використовувалися загальноприйняті методики розвиваючого навчання. Всі діти мали висновок невропатолога і результати об'єктивних нейрофізіологічних досліджень, що підтверджують наявність у них стертою формою дизартрії.

Запропоновані нами прийоми проведення логопедичної роботи не виключали традиційних підходів, а доповнювали їх. Систематично здійснювався аналіз результатів навчання, і вносилися необхідні корективи в проведення логопедичної роботи.

Діти експериментальної групи були розбиті на три підгрупи відповідно до

особливостей їх мовленнєвих і немовленнєвих психічних функцій: з незначним, вираженим і абсолютним ризиком виникнення порушень писемного мовлення.

1 бал – отримувала дитина, яка розуміла і успішно виконувала завдання-ці діти були віднесені до незначного ступеня порушень мовленнєвого і перцептивно-когнітивного розвитку;

2 бали – отримувала дитина, яка допускала негрубі помилки-ці діти були віднесені до вираженого ступеня порушень нейропсихологічного статусу;

3 бали – було поставлено дітям, які не орієнтувалися в змісті завдань, допускали грубі помилки – вони були віднесені до групи дошкільнят з високим рівнем порушень мовленнєвих і перцептивно-когнітивних функцій.

Загальна оцінка стану основних психофізіологічних компонентів, які беруть участь у формуванні писемного мовлення підраховувалася для кожної обстеженої дитини, тобто відбувалася індивідуалізована Діагностика передумов дисграфії, яка дозволила дати таку критеріальну оцінку розвитку дисграфії у дітей: 1) до 35 балів – незначний ступінь ризику розвитку дисграфії; 2) 36-70 балів – виражений ступінь ризику розвитку дисграфії; 3) більше ніж 70 балів – значний ступінь ризику розвитку дисграфії [1].

Корекційно-профілактична робота була спрямована на подолання порушень мовленнєвих і немовних психічних функцій з урахуванням специфіки порушень в кожній з вищевказаних підгруп дошкільнят. Проведення корекційних заходів, зміст занять і тривалість кожного етапу логопедичної роботи варіювалися для кожної підгрупи з урахуванням індивідуальних особливостей психофізичного розвитку дітей. Корекційно-розвиваюча програма для дітей експериментальної групи включала запропонований комплекс методик логопедичної роботи для всіх трьох підгруп дітей [4].

Запропонований комплекс корекційно-логопедичної роботи був орієнтований на розвиток 16 основних психофізіологічних компонентів, які беруть участь у розвитку мови.

1. Розвиток зв'язного монологічного мовлення складалося з таких завдань: переказ відомої казки (наприклад «Ріпка»); дидактичної гри «Знайди героїв казки

(«Ріпка»); дидактичної вправи «розкажи казку по ланцюжку»; дидактичної гри «Виправ помилку».

2. Розвиток словникового запасу включало: ознайомлення дитини зі звучним словом; ігри «Дитячий світ», «Вгадай по звуку», «Підкажи слівце», «Зоопарк», «Знайди слово-друзя», «Знайди смачні слова».

3. Розвиток словотворення складалося з таких завдань: скласти, пропозицію по картинці, з питань, описати дію, яке йому демонструють, доповнити пропозицію, вжити слово в потрібному відмінку; ігор «Один-багато», «Навпаки», «Знайди свою маму», «Вгадай, чий будиночок?».

4. Розвиток граматичної сторони мови включало такі ігри і вправи: «Порахуй, що зайве?», Загальні слова «Великий – маленький», «Чий? Чия? Чие?».

5. Розвиток звуковимови складалося з таких завдань: вправа в написанні букв, наприклад «Н»; вчитися писати і читати склади, слова, пропозиції з цією буквою; вчити проводити звукобуквений, фонематичний аналіз; визначати позицію звуку в словах; вчити працювати зі схемою слова, ділити слово на склади; розвивати графічні навички.

6. Розвиток фонетичного сприйняття: ігри «Послухай, про що говорить вулиця», «Про що говорить будинок?», «Піжмурки з брязкальцем», «Дізнайся, де звучить», «Дзвіночок», «Сонце або дощик», «Вгадай, що звучить?»; для розвитку слухомоторних координацій: гра «Топ-топ-топ». Для розрізнення висоти, сили і тембру голосу: ігри «Хто як кричить?», «В лісі» та ін.

7. Розвиток мовного аналізу одиниць мови включало: вимова чистоговорок; аналіз пропозицій; вимова останнього слова у вірші, з визначенням першого звуку в названому слові; дидактичну гру «Чому так називаються?»; закріплення звуку в реченні на прикладі читання казки.

8. Розвиток фонематичного синтезу слів: гра «Жуки»; «Знайди картинку з пісенькою жука «ж-ж»; «Вибери слова»; вимова чистоговорок.

9. Розвиток вимови слів складного складу: дидактична гра «Назви ласкаво»; «Великий і ще більше»; «Склади слова».

10. Розвиток слухомовної пам'яті включало: ігри та вправи на запам'ятовування з опорою на картинки, поступово збільшуючи труднощі завдання; гра «Назви

їстівні предмети»; «Наряди ляльку»; завдання «Назви предмети з першого (2, 3 ряди)»; ігри на класифікацію; гра «Назви недорисовані предмети»; гра «Слова».

11. Розвиток зорового гнозису: завдання «Підбери предмети за кольором»; формування диференційованого сприйняття і понять «великий-маленький», «довгий-короткий», «широкий-вузький», «високий-низький»; завдання «Підбери предмети за формою»; гра «Лото»; гра «Мозаїка».

12. Розвиток просторових уявлень включало: завдання на розвиток сприйняття власного тіла; орієнтацію в просторі («Чарівний мішечок», ігри з м'ячем, гра «Колодязь», катання м'яча по похилій площині долонею, ігри «Не упусти куля», «Потрап у ворота», «Роби так»); розвиток просторових уявлень в мові дитини (накидання кілець на штир з промовлянням, ігри «Знайди іграшку»).

13. Розвиток зорово-моторної координації складалася з таких ігор і вправ: «Відгадай-ка», «Пори року», «Послідовні картинки», «Зberi картинку».

14. Розвиток профілю латеральної організації: гра «Роби як я», «Дзеркало», «Подорож по лабіринту».

15. Розвиток мислення: гра «Виключи 4-е зайве», вправа «Дізнайся букви по фрагментах», «Підбери слово».

16. З метою розвитку уваги використовувалися наступні види робіт: запам'ятати протягом 20 секунд невербальні символи і намалювати їх в зошиті, відтворення по пам'яті розташування фішок, запам'ятати і також розкласти 8 предметних картинок, запам'ятати 8 кольорових карток, довільно згрупованих з предметними картинками попарно.

Вище представлений комплекс корекційно-розвиваючих методик адаптований для дітей старшого дошкільного віку в ході формуючого експерименту був реалізований при навчанні дітей експериментальної групи зі стертою формою дизартрії і при його проведенні ми керувалися вищевикладеними загально дидактичними і специфічними принципами логопедагогіки.

Ефективність запропонованої логопедичної роботи оцінювалася шляхом порівняння даних, отриманих в результаті порівняльного аналізу стану різних сторін усного мовлення, психічних функцій і процесів в двох групах дітей (експериментальної та контрольної) і всередині

експериментальної групи дошкільнят (внутрішньогрупова динаміка в кожній з виділеної підгрупи – I, II, III з різним ступенем ризику розвитку дисграфії).

Результати формуючого експерименту зіставлялися з результатами ефективності навчання в контрольній групі дошкільнят (36 дітей), у яких логопедична робота проводилася за традиційною системою.

Зроблений порівняльний аналіз досліджень з оцінки стану мовленнєвих та інших психічних функцій, складових нейрофізіологічний базис процесу письма, показав, що в контрольній групі дошкільнят, у яких застосовувалися традиційні прийоми логопедичної роботи і у дітей експериментальної групи дітей зі стертою формою дизартрії, у яких реалізована запропонована комплексна корекційно-розвиваюча програма навчання сформованість основних компонентів мовленнєвого розвитку і перцептивно-когнітивних функцій в результаті проведеного формуючого експерименту була різною. Порівняльна оцінка ефективності застосування корекційно-розвиваючих методик логопедичної роботи у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії в експериментальній і контрольній групах представлена в таблиці 1.

Оцінка ефективності щодо впливу запропонованих корекційно-розвиваючих методик на розвиток основних нейрофізіологічних компонентів, які брали участь у формуванні писемного мовлення проводилася з урахуванням вихідного рівня досліджуваних мовленнєвих і не мовленнєвих функцій у дітей експериментальної та контрольної груп. У таблиці представлений підсумковий результат по ефективності впливу оцінки, який був отриманий у вигляді позитивного зсуву в % відношенні розвитку тієї чи іншої психофізіологічної функції у дитини (різниця по числу дітей, впоралися із завданнями до і після проведення логопедичної роботи).

Результати, представлені в таблиці, свідчать про те, що запропонований нами комплекс корекційно-розвиваючих методик, адаптований для дітей старшого дошкільного віку, робить позитивний вплив на розвиток мовленнєвих і немовленнєвих віщих психічних функцій у дітей зі стертою формою дизартрії. Так, у дошкільнят експериментальної групи з незначним ступенем ризику показники зв'язковою

монологічною промови значно зросли з 5,6% на 44,4%, у той час як показники у дошкільнят контрольної групи зросли всього на 12,3%; показники сформованості словникового запасу зросли на 40,5% у дітей експериментальної групи, в контрольній групі ці показники збільшились на 15%;

сформованість зорово-моторної координації в експериментальній групі зросла на 35,1%, у дошкільнят контрольної групи ці показники зросли на 13,9%.

**Порівняльна оцінка ефективності застосування
корекційно-розвиваючих методик логопедичної роботи
у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії
в експериментальній і контрольній групах**

Основні психофізіологічні компоненти, які беруть участь у формуванні навичок писемного мовлення	Експериментальна група			Контрольна група		
	Незначн. ступінь	Вираз. ступінь	Значн. ступінь	Незначн. ступінь	Вираз. ступінь	Значн. ступінь
1) зв'язкове монологічне мовлення	44,4%	11,2%	33,2%	13,4%	1,1%	12,6%
2) словниковий запас	40,5%	25%	15,6%	15%	12,2%	2,8%
3) словоутворення	13,9%	10%	23,9%	16,7%	2,8%	5,6%
4) граматичний лад мови	26,6 %	5,5%	32,3%	11,1%	11,1%	5,6%
5) звуковимова	13,9%	11,1%	25%	13,9%	16,6%	13,2%
6) фонематичні сприйняття	16,7%	13,9%	30,6%	19,4%	16,6%	8,3%
7) мовленнєвий аналіз різних мовних одиниць	13,9%	13,9%	27,8%	13,9%	16,6%	5,6%
8) фонематичний синтез слів	23,8%	22,2%	26,7%	19,4%	16,6%	13,9%
9) вимова слів важкого складового змісту	18,3%	2,8%	35%	13,9%	8,3%	2,8%
10) слухомовна пам'ять	16,7%	5,5%	22,3%	19,4%	13,9%	5,5%
11) зоровий гнозис	24,4%	13,9%	10,6%	11,1%	5,5%	34,4%
12) просторові уявлення	31,1%	10%	21,1%	13,9%	11,1%	12,2%
13) зоровомоторна координація	35,1%	19,4%	15,5%	22,2%	13,4%	2,8%
14) профіль латеральної організації	37,8%	21,1%	16,7%	11,1%	13,9%	33,3%
15) оцінка стану мислення	8,4%	21%	49,4%	13,9%	13,9%	25%
16) оцінка стану уваги	8,4%	25%	33,4%	19,4%	8,3%	13,9%

Діти контрольної групи, що мали порушення мовленнєвих і немовленнєвих психічних функцій і навчаються за загальноприйнятими логопедичним методикам, дали позитивну динаміку тільки деяких функцій, у них відзначалася нерівномірність розвитку психічних функцій і процесів, що дозволяє говорити про вираженого ступеня ризику виникнення порушень письма у цих дітей.

Відмінності результатів експериментальної та контрольної груп і їх підгруп дозволяють говорити про ефективність запропонованого нами комплексу логопедичної роботи у дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії.

Висновки. Отже, стерту форму дизартрії правомірно розглядати як стійкий симптомокомплекс, що виявляється в порушенні мовленнєвих і немовленнєвих психічних функцій і процесів, традиційне віднесення якого до розладів звуковимови ряду недостатньо обґрунтовано. Домінуючими в структурі симптомокомплексу є порушення рухової сфери, просодичного боку мови, номінативної функції мови, системна затримка у формуванні функцій фонематичного і просторового сприйняття.

Базовим принципом розробленої корекційно-розвиваючої програми було диференціювання підходу з урахуванням основних етапів формування мозкової організації мовленнєвих функцій і

психічних процесів у дітей зі стертою формою дизартрії. Такий підхід дозволяє не тільки коригувати порушення вищих психічних функцій у дітей зі стертою формою дизартрії, а й попереджати у них можливі порушення писемного мовлення, про що свідчать результати формуючого експерименту.

Проведені дослідження по пропедевтику дисграфії у дітей з мовленнєвими порушеннями становлять значний інтерес для теорії і практики логопедії, сприяють уточненню патогенетичних механізмів виникнення симптомокомплексу стертої форми дизартрії, особливостей його прояву у старшому дошкільному віці, а також

свідчать про ефективність розробленого комплексу корекційно-розвивального навчання для дошкільнят з мовними порушеннями.

Розроблену систему корекційно-розвиваючого навчання слід розглядати як першу і обов'язкову ступінь з підготовки дітей до навчання грамоті і як необхідний комплекс логопедичної роботи з попередження дисграфії. Запропоновані прийоми оптимізації процесу корекційно-логопедичної допомоги дітям дошкільного віку доцільно використовувати при навчанні дітей в дошкільних установах спеціального та загальноосвітнього призначення.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Корнев А. Н. Нарушения чтения и письма у детей: учебно-методическое пособие. Санкт Петербург: МиМ. 1997. 286 с.
2. Парамонова Л.Г. Дисграфия. Профилактика и коррекция. Санкт Петербург, 2006. С. 2-55.

REFERENCES

1. Kornev, A. N. (1997) Narusheniya chteniya i pis'ma u detej. [Reading and Writing Disorders in Children]. Sankt Peterburg: MiM [in Russian].
2. Paramonova, L. G. (2006) Disgrafiya. Profilaktika i korrekciya. [Disgraphia. Prevention and correction]. Sankt Peterburg [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 05.10.2021

Veronika KOVYLINA

ORCID 0000-0003-2442-1734

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor of Department
of Family and Special Pedagogy and Psychology
K.D.Ushynsky South
Ukrainian National Pedagogical University
(Odessa, Ukraine)*

E-mail: veronikaapnea@gmail.com

Вероніка КОВИЛІНА

ORCID 0000-0003-2442-1734

*Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри
сімейної та спеціальної педагогіки і психології
Південноукраїнського національного
педагогічного університету
ім. К.Д. Ушинського
(Одеса, Україна)*

E-mail: veronikaapnea@gmail.com